

## La perseverança de l'alzina

Lluís Freixas



Potser Pla tenia raó i les anècdotes són el mitjà més eficaç per explicar qüestions essencials. El captament d'una persona ens parla més d'ella que tots els intents de definir-lo. S'ha dit i repetit que Miquel Pairoli era un home discret i reservat, amable però poc donat a les confidències o la xerrameca trivial, i que va prescindir de capelles i capelletes. Sabia que aquesta actitud perjudicava la seva carrera literària, però no li importava, o estava disposat a pagar el peatge. L'escriptor Lluís Muntada, a l'article necrològic que va publicar a *El País*, afirmava que Pairoli, mesurat i poc amic de gesticulacions, mantenia inexpugnable el seu cercle íntim però prodigava una amistat noble. No se m'acut cap afirmació més clara i precisa. Tret de quan va estar malalt, mai quan li vaig trucar o el vaig anar a veure sense avisar-lo, mai quan li vaig demanar opinió sobre un text o qualsevol altra cosa, em va dir que no tingués temps per atendre'm. En la conversa, escoltava molt i parlava poc. Tenia també llargs silencis que trencava amb uns "sí" de funció exclusivament fàtica, que semblava emetre per evitar incomoditats al seu interlocutor i convidar-lo a parlar més, a mantenir viva la conversa. No ho puc assegurar, però diria que les meves visites a la casa de Quart –una casa que té entrada pròpia al dietari *Octubre* (pàgina 43)- s'acabaven sempre amb una trucada per recordar-me l'hora i reclamant-me el compliment d'algun compromís domèstic o familiar.

Anècdotes. Setembre de 2010. Miquel Pairoli havia rebut per error una dotzena de llibres del poeta osonenc Lluís Solà que havia de ser a la Casa de Cultura de Girona –on treballa- per participar al Festival de Poesia que s'hi celebra. Fa trenta anys que passo pràcticament a diari per davant de la casa familiar de l'escriptor. Em podia trucar i demanar-me que m'aturés un moment per recollir els llibres, però va agafar el cotxe, em va venir a veure, me'ls va donar perquè els lliurés a Solà i vam poder parlar

una estona. No serà un detall menor afegir que aleshores ja estava malalt, tot i que encara que no tenia un diagnòstic correcte i no sabia, per tant, la gravetat de la malaltia.

Vicenç Pagès Jordà, en un article publicat l'any 2011 a *Revista de Girona*, compara els silencis de Miquel Pairoli amb la solidesa i seguretat que desprenen els seus textos. "Llegint els seus articles – escriu Pagès Jordà-, sempre m'impressionava el contrast entre la discreció amb què es produïa en la conversa i la contundència de les seves opinions publicades: com si en el silenci se li anessin assentant les paraules". Se sentia més còmode en l'escriptura. L'any 2009 en Miquel va accedir a prologar-me un llibre de relats (*Camins particulars*, Accent editorial) i va participar a la presentació, en la qual també intervenien Lluís Muntada i el mateix Pagès Jordà. Pocs dies abans de l'acte, a casa seva, em va proposar que la seva intervenció es reduís a la lectura del pròleg. "El que puc dir sobre el llibre ja ho he escrit – va apuntar-. Si et sembla bé, a la presentació, jo llegiré el pròleg". La decisió estava presa, però jo no ho vaig entendre i vaig intentar convèncer-lo que optés per una intervenció més espontània. Va abandonar el tema i al cap d'una estona llarga va dir: "Mira, Lluís, si et sembla bé, a la presentació, jo llegiré el pròleg". Vaig repetir els meus arguments a favor d'una intervenció més espontània i ell va eludir novament la qüestió. Va tornar a passar una estona llarga i va reprendre la qüestió quan ja semblava oblidada: "Mira, Lluís, si et sembla, a la presentació, jo llegiré el pròleg". Ho va repetir com si ho digués per primera vegada, amb el to neutre i cordial de sempre. No vaig tornar als meus arguments i no se'n va parlar més. El dia de la presentació, òbviament, va llegir el pròleg.

Quan va escriure el seu darrer article, *Teló*, el 29 de maig de 2011, cinc setmanes abans de morir, perquè no es veia capaç de mantenir el compromís

amb els lectors, va trucar a la redacció d'El Punt per anunciar la seva decisió. Ho va fer també com si busqués l'aquiescència dels responsables del diari, però novament la decisió estava presa. Just després de la trucada arribava el correu electrònic amb l'article: un comiat en tota regla, però contingut, sense referències a la malaltia, sense sentimentalismes, una solemne declaració de principis i un monument a l'articulisme. Li va saber greu prendre aquesta decisió. "M'agraden els periodistes que moren amb les botes posades i publicant fins al final com va fer en [Baltasar] Porcel, que va remetre articles des del mateix hospital. Però no puc. No tinc delit", es lamentava pocs dies després de publicar l'article. Com si no hagués donat prou mostres de voluntat i de resistència.

Vaig conèixer Miquel Pairoli l'any 1993, quan vam coincidir a la redacció de *Nou Diari*, un projecte de diari per edicions que va resultar una estafa, no va arribar a l'any de vida i va enterrar la capçalera històrica del *Diari de Barcelona*, el *Brusi*. Pairoli s'havia incorporat a la redacció de *Diari de Barcelona* uns anys abans. Jo treballava a la redacció de Girona, que s'acabava de constituir. En aquell període es va trobar un parell de vegades amb el director de l'edició gironina, Josep Gil Franquesa, i altres membres de la redacció. Parlo de trobades fora de l'àmbit laboral que van tenir lloc al Biaix, un bar nocturn del carrer Bisbe Lorenzana, avui desaparegut. Recordo que em va sorprendre veure'l amb un gintònic a la mà i en un ambient sorollós que no s'adeia a la imatge seriosa i circumspecta que me n'havia fet a través dels articles i del primer dietari, *Paisatge amb flames*, publicat l'any 1990. El recordo també al sopar de comiat de la plantilla de Girona quan el diari va tancar i en conservo una fotografia en la qual se'ns veu examinant la nota del restaurant per fer les partions adequades.

Encara vaig trigar un parell d'anys a tenir-hi contacte amb regularitat. La primera vegada que el vaig visitar a casa seva ho vaig fer com a periodista, el mes de novembre de 1996. Acabava de publicar *La geografia íntima de Josep Pla* (La campana) i una biografia de Joan Oró per encàrrec de la Fundació Catalana de la Recerca, i vaig entrevistar-lo per a *Diari de Girona*. Uns mesos abans hi havia publicat una modesta ressenya sobre *El príncep i el felí* (Pagès editors), un assaig literari sobre *El Guepard* de Giuseppe Tomasi de Lampedusa. L'any anterior havia debutat com a novel·lista amb *El camp de l'ombra*.

Després del tancament de *Nou Diari*, Pairoli havia retornat al diari *El Punt*, d'on ja havia estat

redactor, ara en qualitat d'articulista. En aquell moment podria haver optat per les oportunitats que Barcelona li oferia, però va decidir tornar i instal·lar-se a casa de la mare. Probablement també s'hauria pogut incorporar novament a la plantilla del diari, amb una feina a plena dedicació, però va preferir quedar-se a la casa familiar -que segons diu a *Octubre* és el lloc de l'escriptor: a casa i amb roba còmoda- i així compaginar l'escriptura literària i la periodística sense horaris ni limitacions laborals.

Quan vaig concertar l'entrevista es va mostrar sorprès de l'interès del *Diari de Girona* -al qual sempre es referia amb l'antiga denominació, *Los Sitios*. Òbviament l'interès era més meu que no pas del diari, però la feina em proporcionava una excusa perfecta i, ahora, és de justícia tractar una novetat literària de valor, provingui de qui provingui. A ell, però, semblava fer-li gràcia la situació, per la seva condició de col·laborador de la competència. A partir d'aquella ocasió el vaig visitar amb una certa regularitat que es va anar intensificant amb el temps: li vaig demanar opinió sobre els textos que jo escrivia, vam parlar sobre literatura, periodisme i política o també sobre la seva obra -que òbviament vaig continuar llegint- i es va establir l'amistat, si entenem per amistat una relació cordial i respectuosa que no va tenir mai res a veure amb la companyonia, les trobades festives o la confiança. Tampoc era una amistat horitzontal, o mai m'ho va semblar, tot i que -ho penso ara- ens professàvem afecte més enllà de l'àmbit literari i periodístic que havia estat l'origen de la relació i sempre en va ser l'ingredient fonamental. Crec que -en el fons- em mirava amb un cert paternalisme, que aquí no significa cap forma de suficiència sinó una simpatia i una estima franques que li agraeixo. Si en vida li vaig professar una admiració de caràcter intel·lectual i personal, la seva trajectòria i la seva qualitat humana, vistes amb la perspectiva d'avui, el converteixen també en un referent moral.

Home auster i de sentit pràctic, va mantenir la casa familiar de Quart on vivia tal com l'havia construït el seu pare l'any 1954 i hi va incorporar elements moderns de confort o de seguretat però sense fer-hi mai cap reforma essencial. Era un home que no necessitava coses supèrflues i el trobaves sovint treballant a l'hort, amb eines que ja havien utilitzat el seu pare i el seu avi -com recull en els seus dietaris-, amb uns pantalons apedaçats i un jersei blau marí amb cremallera -un *marcelino*- a la màniga del qual s'hi havia fet cosir un escut de la Colla Excursionista Cassanenca, entitat a la qual se

sentia vinculat, igual que a altres projectes de caràcter local com la revista *Gavarres*, editada pel seus amics Àngel i Eloi Madrià.

Aquesta austeritat contrasta aparentment amb l'exigència de qualitat que també tenia: la tanca metàl·lica exterior que havia fet instal·lar a la casa, per exemple, de patró ben modern i amb un dispositiu de porter automàtic, els automòbils que va fer servir –models utilitaris de Volkswagen i Audi, enginyeria alemanya exigent i d'alta qualitat sense concessions a l'ostentació-, o la seva imatge d'home fora del temps, sense evidència de preocupació per seguir cap moda, però alhora primmirat en el vestir, preocupat per transmetre formalitat i una discreta elegància, una mica antiga. Era, a la seva manera, una mica presumit, i també un bon gormand quan calia.

Treballava en un sala situada a la part de davant de la casa, donant a la carretera, on tenia part de la seva biblioteca: una taula de menjador situada sota una gran làmpada d'aranya i protegida amb una tela feia de taula despatx. A les lleixes destacaven alguns volums de la col·lecció Bernat Metge, Montaigne en l'edició catalana de Proa en tres volums, narrativa contemporània, el diccionari literari Bompiani, algunes edicions antigues de Pla, entre les quals *Coses vistes*, en l'edició de 1925. En una lleixa hi tenia una fotografia de Josep Pla escrivint al mas i una altra on apareixia ell, en Miquel, entrevistant el poeta i editor Joan Teixidor, cofundador de Destino amb Joan Vergés. Al passadís hi tenia penjat el cartell del simposi que Santa Coloma de Farners va dedicar l'any 2000 a Joan Vinyoli, amb qui també va tenir relació. Teixidor, Pla i Vinyoli eren referents literaris de Pairoli. Un dia li vaig preguntar si també havia conegut Pla. Va respondre concisament que no, sense més explicacions. Va fer un llarg silenci i va afegir: "Potser millor, no?"

El sentit pràctic a què al·ludíem va fer que l'escriptor sempre fos conscient de la impossibilitat de guanyar-se la vida amb la literatura. Tot i fer una aposta radical per dedicar-s'hi gairebé exclusivament, no va ser cap decisió ingènua ni forassenyada. Era una aposta radical, però no suïcida. De fet, opinava que la literatura en llengua catalana tampoc no dóna prestigi ni possibilitats de tenir gaire lectors: "Satisfà poc l'orgull, no omple la butxaca i limita la comunicació, que són els tres estímuls habituals que té un escriptor en qualsevol cultura", escriu a la revista *Senhal* l'any 2001. El text, titulat *Per complaure l'amo*, afirma que la literatura només contribueix "a una professionalització paraliterària. Si escriu un

parell de novel·les que tinguin una certa sortida (...) això us podrà servir per entrar en el circuit de les col·laboracions periodístiques o radiofòniques –que haureu de fer probablement en castellà- o del guionatge en ràdio i televisió. Això és el que us donarà per viure modestament i conformada". Per què s'escriu, doncs? La resposta és simple: "Per estar en pau amb un mateix (...) Per satisfer una ànsia personal (...) per obeir la veu interior, despòtica, que ens hi empeny".

Miquel Pairoli va construir una obra amb el convenciment -gairebé diria la tossuderia- de qui està segur d'on va des del principi. I ho va fer amb plena consciència dels peatges que li suposaria. Va ser un articulista de referència per a molts lectors de diari, tot i que els milers de lectors que tenia l'articulista no els tenia pas l'obra literària. Però això li era igual. No perquè no volgués ser llegit, sinó perquè volia ser llegit sense haver de baixar el nivell d'exigència per guanyar lectors. En parla en diverses ocasions en els seus dietaris a propòsit de les novel·les *El manuscrit de Virgili* i *Cera*. Per això –i per moltes altres circumstàncies que seria llarg i difícil d'analitzar- Miquel Pairoli és un autor minoritari, cert, però també d'enorme prestigi. No té desenes de milers de lectors, però la crítica és unànime: han lloat la seva obra figures literàries i crítics rellevants i de sensibilitats i estètiques tan diferents com Joan Triadú, Valentí Puig, Enric Sòria, Vicent Alonso, Martí Domínguez, Ponç Puigdevall, Jordi Llavinà, Màrius Serra, Lluís Muntada o Vicenç Pagès Jordà.

D'altra banda, Pairoli separava molt clarament el periodisme de la literatura. El periodisme no admet flors i violes. Ho diu en el mateix article *Teló*, ja esmentat anteriorment, quan exposa els quatre ingredients que considera fonamentals en els articles: "Sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat. Sentit crític perquè pensem que és inherent al periodisme d'opinió. Si no hi ha sentit crític envers el poder, els abusos, la intolerància, l'explotació, el fanatisme, el periodisme tendeix a les flors i violes, que fan molt goig als prats i jardins, però no a les planes d'un diari". "Pensem", diu el text. Ni en el moment del comiat més solemne, Pairoli –autor de dietaris magnífics que possiblement constitueixen el punt més elevat de la seva obra i que són una referència en la literatura del jo en llengua catalana- no permet que el jo entri en un article i manté el plural majestàtic fins al comiat. Em sembla quasi sobrer afegir que l'home que, a un pas de la mort, escriu amb aquest to i aquesta convicció,

amb la mateixa voluntat d'estil i de sentit crític de sempre, com si la seva situació personal fos mera contingència, ha de tenir forçosament una valuosa, admirable i rara força moral.

Quan va escollir un lema per al seu exlibris – *L'alzina perservera* – va prendre'l d'una entrada del segon dietari que va publicar, *L'enigma*. Hi compara la fugacitat del temps humà, sorollós i accelerat, amb la resistència silenciosa i mineral de l'alzina. "L'home fa via de pressa. En el seu camí tot és agitació adelerada i fugacitat incessant. Corre món o s'estableix en un lloc i dóna forma als dies amb l'escarp de l'esforç i el martell del treball, com l'escultor, mentre, imperceptiblement, els mateixos dies se l'enduen. És diferent l'existència de l'alzina. L'home ronda per la terra, l'alzina hi arrela". El text conclou: "L'alzina arrela i persevera". El lema defineix amb exactitud l'home i l'escriptor i es manifesta de diverses maneres. Miquel Pairolí persevera com l'alzina en la construcció d'una obra sòlida, lluny de modes, tendències, escoles, i estils. El lema sembla definir la seva discreció i també l'opció de vida que va fer. També reflecteix la visió que tenia del món i de la vida: l'escepticisme que trobà en Montaigne, en l'estoïcisme dels clàssics llatins, en la freda serenitat d'Espriu. En la fase final de la malaltia es va refugiar en aquests autors. Quan els oncòlegs li van oferir assistència psicològica, la va rebutjar. "No necessito psicòlegs. Jo llegeixo els clàssics llatins", deia. Llegia els estoics que havia llegit sempre i que li conferien "un model de pensament útil i lúcida, allunyat d'ascetismes, tolerant, una moral individual que no entra en conflicte amb la vida social" i que "tant si ens arriba diluït en el cristianisme com a través de les pàgines originals de Sèneca, Epictet o Marc Aureli encara ens parla a l'orella i ens és grat de sentir tants segles després".

La seva manera d'afrontar la mort va constituir una lliçó suprema i sorprenent de fermesa moral, dignitat i valentia. Si tenia febleses, les va saber cobrir amb la pàtina d'elegància i discreció que el van caracteritzar tota la vida. En l'última conversa que vam mantenir va parlar obertament dels preparatius del seu funeral, que havia planificat fins al darrer detall, i em va demanar que posés veu al text que voldria però no podria llegir en la cerimònia. "Jo no podré per raons òbvies", va bromejar, i va deixar anar una rialla que, inevitablement, se'm va encomanar. Va ser un home coratjós i generós que encara aquell dia, cansat i abaltit, va tenir la delicadesa d'interessar-se per la meua família i per detalls del viatge que acabàvem de fer a París. Un home que es

va acomiadar de la seva família i amics amb un text vitalista, sense lamentacions, un text que convidava a viure i celebrava la vida i els dons que li havien estat atorgats en els pocs anys de què va disposar. Com bé va observar Josep Maria Fonalleras (*Revista de Girona*, 2011, número 271), les veus contingudes en l'obra de Pairolí "tard o d'hora faran que se'l reconegui com un dels escriptors més bons (no dic més importants o més transcendents, perquè això no forma part de la literatura sinó de la casualitat) de la segona meitat del segle XX i dels primers anys del XXI". La transcendència no depèn de nosaltres, o no en depèn completament. Però sí que depèn de nosaltres l'exercici de la memòria – "la facultat més preciosa que té l'home", segons ens va deixar escrit en Miquel. Sí, depèn de nosaltres ser prou perseverants, com l'alzina.

